

A KÖRNYEZETBARÁT BESZERZÉS GYAKORLATA NORVÉGIÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Dr. Annik Magerholm Fet és Dr. Zilahy Gyula

I. BEVEZETÉS

A Fenntartható fejlődés irányába való törekvések mind vállalati, mind kormányzati szinten jól hasznosíthatják a „zöld beszerzés” gyakorlatát, melynek célja a környezeti és társadalmi szempontok érvényre juttatása a vállalati, illetve kormányzati beszerzési folyamatok során.

Bouwer et al. (2005) meghatározása szerint a „zöld közbeszerzés” (Green Public Procurement, GPP) egy „olyan megközelítés, melynek segítségével a kormányzati intézmények a környezeti kritériumokat a beszerzési folyamataik minden lépésébe integrálják és ezáltal elősegítik a környezetbarát technológiák elterjedését, valamint a környezetbarát termékek kifejlesztését azáltal, hogy olyan megoldásokat keresnek és választanak, melyeknek teljes életciklusuk során a lehető legkisebb káros hatása van a környezetre”.

A zöld közbeszerzést nevezik még „környezeti szempontból felelős közbeszerzésnek” (Li and Geiser, 2005), „fenntartható közbeszerzésnek” (Preuss, 2007), „környezeti termékbeszerzésnek” (European Commission, 2004), „zöld beszerzésnek” és „Öko-beszerzésnek” (Bolton, 2008).

A fenntartható beszállítói lánc menedzsmentet Seuring és Müller (2008) úgy határozza meg, mint „az anyag-, információ- és tőkeáramlások irányítását és a beszállítói lánc mentén működő vállalatok közötti együttműködést olyan módon, hogy azok a fenntartható fejlődés mindhárom dimenzióját figyelembe vegyék”.

A kormányzati intézmények jelentős fogyasztók Európában: az EU GDP-jének mintegy 16%-át költik el, mely Németország GDP-jének kb. a felét teszi ki (European Commission, 2004). 1998-ban a közbeszerzés Norvégia és Magyarország GDP-jének 19, illetve 11%-a volt (OECD, 2000).

Az olyan termékek és szolgáltatások vásárlásával, amelyek egyúttal környezeti teljesítményük szempontjából is kedvezőek, a zöld közbeszerzés jelentősen hozzájárulhat a Fenntartható fejlődés céljainak a megvalósításához. A zöld közbeszerzés olyan területeket fed le, mint az energiahatékony számítógépek és épületek beszerzése, a fenntartható alapanyagok felhasználásával készült irodaberendezések, újrahasznosított papír, elektromos autók, környezetbarát tömegközlekedés, bioélelmiszerek az éttermekben, megújuló energiahordozók felhasználásával előállított elektromos áram, a környezeti előírásoknak megfelelő légkondicionáló berendezések (European Commission, 2004).

A közbeszerzés elősegítheti a beszállítók fejlődését is. A környezetbarát termékek iránti kormányzati kereslet példát mutathat a magánszféra számára és piacokat teremthet a fenntartható termékek és szolgáltatások előállítói részére (Brander et al., 2003; Erdmenger, 2003b; Preuss, 2007). Ezenkívül ösztönzést nyújthat a vállalatok számára a környezetbarát technológiák kifejlesztésére (European Commission, 2004). Végül, amikor egy-egy szerződés életciklus-költségeit (life-cycle costs) meghatározzák, a zöld közbeszerzés költségcsökkentéshez is vezethet az alapanyagok és energiahordozók megtakarításain, a

hulladékok és szennyezés mennyiségének a csökkenésén, valamint fenntartható magatartási formák ösztönzésén keresztül (European Commission, 2004).

Egyes vélemények szerint a környezetbarát termékek és szolgáltatások kormányzati beszerzése által támasztott kereslet önmagában is fenntartható szemléletmódra tanítja a vállalkozásokat és elősegíti az általános környezeti tudatosság fejlődését (Erdmenger, 2003a; Cerin, 2004; Preuss, 2007). A legfontosabb vállalkozásokat beszállítóik egyre inkább számon kérik környezeti teljesítményükkel kapcsolatban, és annak érdekében, hogy megfeleljenek az ilyen jellegű kihívásoknak, az iparnak is ki kell fejlesztenie saját környezetbarát beszerzési gyakorlatát (Seuring and Müller, 2008).

Mindazonáltal, a zöld közbeszerzés növekvő fontossága és a szakirodalom fejlődése (New et al., 2002; Preuss, 2005; Gunther and Scheibe, 2006; Walker et al., 2008) ellenére viszonylag még mindig kevés empirikus bizonyíték van arra, hogy a nemzetközi és nemzeti szabályozás hogyan alakítja a zöld közbeszerzés gyakorlatát. Bolton (2008) értékes beszámolót nyújt a zöld közbeszerzésről Dél-Afrikában, azonban a más országokról szóló hasonló beszámolók igen ritkák. Ezért azt a célt tűztük ki tanulmányunk megírásával, hogy Norvégia és Magyarország példáján keresztül hozzájáruljunk a zöld közbeszerzés kialakulását és fejlődését leíró tudáshoz.

A zöld közbeszerzés helyzetéről Norvégiában Michelsen és De Boer (2009) készítette el az első helyzetelemzést. Cikkünkben kiegészítjük az általuk közölteket. Bemutatjuk a két kiválasztott ország, Norvégia és Magyarország zöld beszerzési gyakorlatát: a jogszabályi környezetet, a zöld beszerzést támogató kezdeményezéseket, majd kitérünk a programok értékelésére. Végül javaslatokat fogalmazunk meg a zöld közbeszerzéssel kapcsolatos további teendőkre.

II. ZÖLD KÖZBESZERZÉS NORVÉGIÁBAN

A. Jogszabályi háttér

Norvégiában a zöld közbeszerzés a fenntartható fejlődés nemzeti stratégiájának a részét képezi, ezért az ezt a területet célzó szabályozások és kezdeményezések segítségével nemzeti politikává vált.

A jogszabályi keretek alapvetően az alábbi törvényeken nyugszanak:

- Közbeszerzési Törvény (1999);
- A környezeti információkra vonatkozó törvény (2003);
- Az információ szabadságára vonatkozó törvény (módosítva 2009-ben).

A Közbeszerzési Törvény (1999) és a hozzá kapcsolódó egyéb előírások szerint a környezeti szempontokat figyelembe kell venni a közbeszerzési eljárások során. Az erőforrás- és környezettudatos beszerzésre vonatkozó 6. paragrafus szerint *“A központi, helyi és regionális (‘county’) önkormányzatoknak (...) minden egyes beszerzés tervezése során figyelembe kell venniük a beszerzés erőforrásokra és környezeti tényezőkre gyakorolt következményeit”*. Ez a paragrafus, mely 2001-ben került a törvénybe, illetve a kapcsolódó előírások hivatottak biztosítani az erőforrás-felhasználás leghatékonyabb módját. A folyamatnak olyan termékek és szolgáltatások választását kell eredményeznie, melyek csekély káros hatással vannak a környezetre. Norvégiában minden kormányzati

intézménynek meg kell felelnie ennek a szabályozásnak, amikor beszerzéseit tervezi, beleértve az életciklus-költségeket, az általános tervezést és a környezeti hatásokat is.

A 2003-as környezeti információkra vonatkozó törvény 1.§-a szerint *“E törvény célja, hogy elérhetővé tegye a nyilvánosság számára a környezeti jellegű információkat és megkönnyítse az egyének számára, hogy hozzájáruljanak a környezet védelméhez, ahhoz, hogy megvédjék magukat az egészségüket és környezetüket veszélyeztető károsodásoktól és befolyásolni tudják a kormányzati és magán döntéshozókat a környezetet érintő kérdésekben. A törvény további célja, hogy elősegítse a környezeti szempontból fontos döntéshozatali folyamatokban való részvételt”*.

A környezeti információkra vonatkozó törvény az Århus-i Konvención alapul (UNECE, 1998), de a magánszférát is felöleli. Környezeti információk alatt a környezetre és értékelésére vonatkozó tényszerű információkat kell érteni. Ez azokat a tényezőket foglalja magában, melyek hatást gyakorolnak, vagy gyakorolhatnak a környezetre, mint például olyan projektek és egyéb tevékenységek, melyek tervezés alatt állnak, vagy melyeket már meg is valósítottak; a termékek jellemzői és összetételük; a termékek használatával kapcsolatos tényezők; valamint adminisztratív döntések és intézkedések. Ezen kívül a környezeti állapot emberi egészségre, biztonságra és életkörülményekre gyakorolt hatására vonatkozó információkat is elérhetővé kell tenni.

A törvénynek ezen felül elő kell segítenie a környezet szempontjából kritikus, különböző szintű kormányzati döntésekben való részvétel lehetőségét. A törvény hatálya kiterjed a norvég kormányzati intézményekre, illetve azon vállalkozásokra, melyeket Norvégiában alapítottak. Ez azt jelenti, hogy a Norvégiában alapított vállalkozások minden vevője információkat igényelhet a termékek és szolgáltatások életciklusa során felmerült környezeti hatásokról.

Az információk szabadságára vonatkozó törvény (2009) az állampolgárok azon jogát definiálja, mely szerint hozzáférhetnek a közbeszerzésekkel kapcsolatos információkhoz. A jogszabály a gyakorlatban azt jelenti, hogy kivétel nélkül minden ajánlatot és a hozzájuk kapcsolódó kiválasztási kritériumokat is nyilvánossá kell tenni.

B. Zöld beszerzéssel kapcsolatos kezdeményezések Norvégiában

A három ismertetett jogszabályon felül néhány egyéb kormányzati kezdeményezés is napvilágot látott Norvégiában. A Környezetvédelmi Minisztérium 2003-ban jelentette be a kormányzati intézmények számára készült Környezeti Irányítási Útmutóját (*Guidelines for Environmental Management*). Az útmutató célja, hogy szilárd alapokat nyújtson a kormányzati intézmények számára a környezeti aspektusok szervezetükbe integrálásához. Az útmutató a környezeti irányítási rendszerek integrálását javasolja a meglévő menedzsment-rendszerekbe, példákat és ajánlásokat mutat be, és arra törekszik, hogy megfelelő alapokat biztosítson a legfontosabb környezeti problémák kezeléséhez. A zöld közbeszerzéssel kapcsolatos tanácsok az útmutató központi elemét képezik.

2007-ben a kormány Környezeti és Társadalmi Felelősség a Közbeszerzésben – Fenntartható Közbeszerzés (*Environmental and Social Responsibility in Public Procurement - Sustainable Public Procurement*) címmel programot hirdetett (The Norwegian Action Plan 2007-2010). A tervezet integráns részét képezi a kormány klíma- és környezeti politikájának és fontos elemét képezi a ‘Zöld állami kezdeményezés’ (Green state-initiative) nevű projekt folytatásának és továbbfejlesztésének. Az általános cél, hogy

a közsféra beszerzései minimális környezeti hatást okozzanak és tiszteletben tartás az alapvető emberi jogokat. Ezen kívül a közbeszerzés környezeti, etikai és társadalmi szempontjai eszközül kell, hogy szolgáljanak a hatékony közsféra és a versenyképes üzleti szféra felé vezető úton. A mindent átfogó alapelv szerint a termékek és szolgáltatások közül az életút-költségeik, minőségük és környezeti teljesítményük alapján kell választani. A közbeszerzés során az olyan kritériumokat kell előtérbe helyezni, mint az energiahatékonyság, alacsony veszélyes vegyi anyag-tartalom, alacsony káros kibocsátások és erőforrás-felhasználás.

A kormány számos Fehér könyvet is kibocsátott a zöld közbeszerzéssel kapcsolatban. Ezek közül az egyik a mérgező anyagok felhasználásának a csökkentésével kapcsolatos (Stortingsmelding 14: 2006-2007) és az együttműködés támogatását célozza a mérgező vegyi anyagok környezetbe kerülése elkerülésének érdekében. A Fehér könyv szerint a fogyasztókat nem szabad veszélyes vegyi anyagoknak kiténi az általuk vásárolt termékekben. A Fehér könyv kitér azon veszélyes hulladékokra is, melyek mennyiségét csökkenteni kell.

Egy másik központi fontosságú Fehér Könyv az általában vett közbeszerzést tárgyalja (Stortingsmelding 36: 2008-2009). Ez a dokumentum kiemeli a környezeti és etikai tényezők fontosságát a közbeszerzés során. Ezen kívül számos konkrét intézkedést és kezdeményezést is bemutat, közöttük az ún. "Nemzeti Környezeti Panel"-t (National Environmental Panel, NEP) és a környezeti "csomópontokat" (nodes).

A NEP-et, mely jelentős közbeszerzést végző intézmények és beszállítók 13 képviselőjét foglalja magába, 2005-ben alapították. Alapvető célja az volt, hogy gyakorlati környezeti kritériumokat fejlesszen ki, melyeket azután a beszállítók minősítése során és a nyertes ajánlatok kiválasztásakor lehet alkalmazni. A NEP számos termék kategóriára kidolgozta a kritériumokat: irodai bútorokra, ruházatra, papírra, telekommunikációs eszközökre, stb. A kritériumokra vonatkozó javaslatokat elküldték a releváns stakeholderek számára és az ő visszajelzéseiket is figyelembe vették a végső követelmények meghatározása során. A NEP ilyen jellegű feladatát később az 'Agency for Public Management and eGovernment' (norvégül: DIFI) vette át. Ez a hivatal a Modernizációs és Adminisztrációs Minisztérium (Ministry of Modernisation and Administration) része és többek között a központi kormányzat beszerzési politikájának a koordinálásáért és megvalósításáért is felelős. A közbeszerzésre vonatkozó Fehér Könyv által bejelentett intézkedések legtöbbször (Stortingsmelding 36: 2008-2009) az Agency for Public Management and eGovernment kell továbbfejlessze és bevezesse.

A norvég kormány zöld beszerzési politikájának fontos része ún. 'csomópontok' (norvégül: knutepunkter) létrehozása minden egyes régióban, melyekből 19 található az országban.

Ezen csomópontok céljai az alábbiakban adható meg⁷⁹:

- tudás átadása a zöld beszerzéssel kapcsolatban;
- hatásos eszközök elérhetővé tétele, hogy a környezeti szempontok érvényesüljenek a beszerzések során;
- gyakorlati tanácsadás konkrét beszerzési folyamatok során;
- tanácsadás a helyi közintézmények számára zöld beszerzési stratégiájuk kifejlesztése és alkalmazása során;

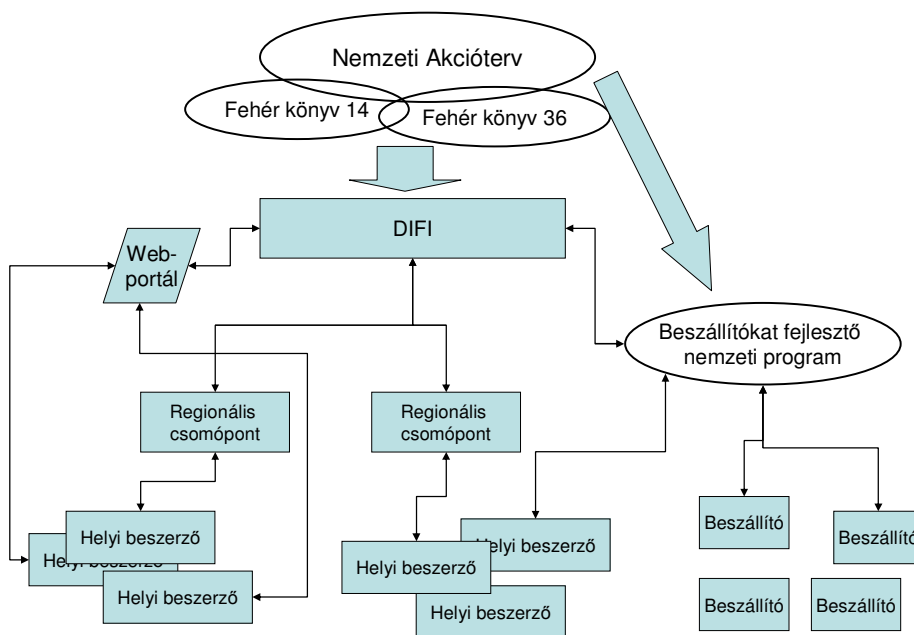
⁷⁹ www.anskaffelser.no

- a közbeszerzést folytató intézmények igényes vásárlókká való fejlesztése annak érdekében, hogy a kínálatot biztosító vállalati szférával együtt elősegítsék az innovációt és az új megoldások kifejlesztését.

A csomópontokat kormányzati hivatal támogatja (Agency for Public Management and eGovernment), mely koordináló szerepet tölt be, valamint tudással és pénzeszközökkel támogatja azokat.

A közbeszerzésekkel foglalkozó kormányzati szervezet (Agency for Public Management and eGovernment) létrehozott egy közbeszerzéssel kapcsolatos, részletes információkat nyújtó internetes honlapot⁸⁰, mely hasznos dokumentumokat, eszközöket és más kapcsolódó internetes honlapokra mutató linkeket tartalmaz. Ez az internetes portál kell legyen a kiindulópontja minden közbeszerzést alkalmazó intézménynek Norvégiában.

A DIFI ezen kívül egy nemzeti programot is ápol, mely a beszállítók fejlesztését tűzte ki céljául. E programot a Norvég Vállalkozások Szövetsége (Confederation of Norwegian Enterprise, NHO) kezdeményezte, mely a norvég munkaadókat, egyúttal a közszféra beszállítóit képviseli a Norvég Helyi és Regionális Kormányzatok Szövetségével közösen. A program 2010 márciusában kezdődött és öt évig fog tartani. Egyik célja, hogy hatékony, innovatív és fenntartható megoldások kifejlesztéséhez járuljon hozzá a közbeszerzési folyamat hatékonyságának a javításával és a közszféra és a vállalkozások együttműködésével. A környezet védelme, illetve a fenntartható fejlődés a program alapvető céljaiként jelennek meg.

1. ÁBRA: A ZÖLD BESZERZÉSRE IRÁNYULÓ INTÉZKEDÉSEK ÉS KEZDEMÉNYEZÉSEK NORVÉGIÁBAN

⁸⁰ www.anskaffelser.no

Az ábra jól mutatja a DIFI központi szerepét a zöld beszerzés fejlesztésében és megvalósításában. A különböző kormányzati szintek között számos kommunikációs forma létezik: a web-portálon megjelenő tudásbázison felül a csomópontok bevezetésével lehetővé válik a személyes kommunikáció is.

C. Eredmények a zöld közbeszerzés területén

A zöld beszerzés hatásait több tanulmány is vizsgálta Norvégiában. A GRIP ('Green in Practice' – egy norvég alapítvány) megbízásából Bouwer (2006) összehasonlította a zöld beszerzés mértékét Norvégiában és az EU tagállamaiban. A felmérés kérdőíveken, illetve tenderdokumentációk elemzésén alapult és lehetővé tette egy korábbi, az EU tagállamaiban elvégzett kutatással való összehasonlítást. Az eredmények azt mutatták, hogy Norvégiában a zöld beszerzés azonos szinten van a „7 zöld” tagállamban ('Green-7') tapasztaltakkal (Bouwer et al., 2005).

Solevåg (2005) hasonló felmérést végzett a norvég tenderdokumentációk vizsgálatával és hasonló eredményekre jutott (Bouwer, 2006). Solevåg (2005) eredményei szerint 2004-ben a beszerzési felhívások 58%-ánál környezeti követelményeket is megfogalmaztak, mely érték 2005-ben 66%-ra növekedett. Ezt a növekedési tendenciát erősíti meg Lambert és Solevåg (2010) is az általuk 2009-ben talált 70%-os értékkel. Bouwer (2006) szerint a vizsgált tenderfelhívások 54%-ának esetében használtak környezeti kritériumokat. Ez három kategóriát ölelt fel: 'sötétzöld', ahol legalább három környezeti kritériumot határoztak meg, 'világos zöld' 1-3 kritériummal és végül a 'szürke' beszerzések, ahol a környezeti kitételek csak elnagyoltan kerültek meghatározásra és ezek várhatóan nem fognak környezetbarát termékek beszerzéséhez vezetni.

A fenti tanulmányok eltérő számú tendert elemeztek, de mindegyik kimutatott eltérést a különböző termékcsoportok között: a tenderkiírásokban túlsúlyban voltak a papírtermékekkel és tisztítószerekkel szemben támasztott követelmények. A PricewaterhouseCoopers et al. (2009) hasonló eredményekre jutott más európai országokban.

De Boer és Michelsen (2007), valamint Michelsen és de Boer (2009) a norvég helyi és regionális önkormányzatok zöld közbeszerzési gyakorlatát vizsgálta, melynek során nem a tenderkiírásokra, hanem a beszállítók végső kiválasztására koncentráltak. Eredményeik szerint az önkormányzatok 74,3%-a állította, hogy rendszeresen megfogalmazzák meg követelményeket a környezeti teljesítménnyel kapcsolatban, amikor a tendereket kiírják és/vagy megkeresik a potenciális szállítókat. A releváns követelményeket a következő tábla mutatja.

Megfogalmazott követelmények	Igen	Alkal- manként	Nem	Nem tudom	N
1. Környezeti irányítási rendszer működtetése a termékek beszállítóinál	25.9%	51.9%	14.8%	7.4%	108
2. Környezeti irányítási rendszer működtetése a szolgáltatások beszállítóinál	20.4%	50.9%	17.6%	11.1%	108
3. Környezetvédelmi ismeretek birtoklása szolgáltatások beszerzése során	19.8%	35.8%	27.4%	17.0%	106
4. Környezeti címkék kötelező használata (vagy ezzel ekvivalens) vagy egyéb (minimum) környezeti teljesítmény szabvány (pl. az energia-felhasználásra, a vegyi anyagokra, reciklált anyag tartalomra vonatkozóan) termékek beszerzése során	43.9%	34.6%	11.2%	10.3%	107

1. TÁBLÁZAT. A HELYI ÉS REGIONÁLIS ÖNKORMÁNYZATOK ÁLTAL A POTENCIÁLIS BESZÁLLÍTÓK FELÉ MEGFOGALMAZOTT KÖRNYEZETI KÖVETELMÉNYEK

A felmérés egyértelmű kapcsolatot mutatott ki a környezeti követelmények és az önkormányzat mérete között, mely szerint a nagyobb önkormányzatok aktívabbak a zöld közbeszerzés terén. A környezeti követelmények szintén összefüggtek a beszerzési részleg, illetve stratégia létezésével a vizsgált önkormányzatoknál. A potenciális környezeti követelmények is korrelációt mutattak egymással, azaz ha az önkormányzat már megfogalmazott egy környezeti igényt, akkor nagy valószínűséggel más környezeti igényeket is megfogalmaztak.

Az önkormányzatok 41%-a állította, hogy a beszállítók minősítése során aktívan használ környezeti információkat, míg 50%-uk használ ilyen információkat a végső kiválasztás során. Mindazonáltal a megkérdezett önkormányzatok 50,5%-a válaszolta, hogy környezeti kritériumok soha sem vezettek a legalacsonyabb áron kínált ajánlat elutasításához. 4% válaszolta, hogy ez gyakran megtörténik, míg 45,5% szerint ez alkalmanként előfordul.

Az önkormányzatok potenciális beszállítói között végzett felmérés sokkal alacsonyabb értékeket eredményezett a környezeti követelmények jelenlétével kapcsolatban. A válaszolók 56,3%-a jelentette, hogy szinte soha nem kértek tőlük információkat termékeik vagy szolgáltatásaik környezeti hatásával kapcsolatban. 75,9% állította, hogy szinte soha nem tapasztalták, hogy a termékekre, illetve a szolgáltatásokra vonatkozó környezeti információk fontosak lettek volna a szállítók végső kiválasztása során (Michelsen and de Boer, 2009).

A legújabb norvég kutatás Lambert és Solevåg (2010) nevéhez fűződik, akik a zöld beszerzés széleskörű értékelését végezték el. Végső következtetésük szerint a nemzeti akcióterv számos területén tapasztalható előrelépés. Mindazonáltal a fejlődés mértéke alacsonyabb, mint azt a kormány eltervezte és 2009-ben a tendereknek még majdnem 30%-a nem foglal magában semmilyen környezeti kritériumot. A szerzők szerint jelentős erőfeszítésekre lesz szükség a célok eléréséhez a zöld beszerzés különböző területein.

D. A zöld közbeszerzést elősegítő eszközök

A legmegfelelőbb beszállító kiválasztásával kapcsolatos információs igények kielégítésének számos módja van. A NEP-ben meghatározott kritériumok egyaránt információkat igényelnek a termékekről és azok előállítóiról. Ez azt jelenti, hogy a termelőnek információkat kell szolgáltatnia a környezeti politikájáról, menedzsment

rendszereiről és a termékeire vonatkozó deklarációkról. A jelenlegi kritériumok nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy a termékre, illetve előállítóira vonatkozó információkat hogyan kell együttesen közölni, például hogyan értékelendő a szállító és a termék környezeti teljesítménye az egymáshoz való viszonyukban.

A vállalatok leggyakrabban Környezeti Irányítási Rendszerüket (ISO14001) vagy a norvég „Környezeti világítótorony” programban (Environmental Lighthouse Program⁸¹) való részvételüket demonstrálják. Ha ilyen rendszereket nem üzemeltetnek, akkor a vállalatok gyakran információkat adnak környezeti, munkaegészségügyi és biztonsági (EHS) rendszereikről vagy a környezetvédelmi nyilatkozatukról, környezeti politikájukról.

A beszerző szervezet döntése érdekében a termékekre vonatkozó dokumentációra is szükség van. Fet (2008) számos környezeti címkét, illetve nyilatkozatot említ, melyeket termékek és szolgáltatások esetében lehet alkalmazni. A Nemzetközi Szabványügyi Testület (International Organization for Standardization, ISO) 14000-es szabványsorozata három féle nyilatkozatot különböztet meg, melyek mind az életciklus-szemlélet alkalmazását teszik szükségessé. Az első típusú programok számos kritériumot magába foglaló, harmadikfeles programok, melyek az általános környezeti teljesítményre utaló címkéket jelentenek (ISO14024: 1999). A második típusú programok az életciklus szemléleten alapuló önbevalláson alapulnak (ISO14021: 1999), míg a harmadik típusú programok képezik e cikk témáját (ISO14025: 1999).

A skandináv országokban a legismertebbek az első típusba tartozó Északi hattyú öko-címke (Nordic Swan) és a harmadik típusba sorolható Környezeti Termékdeklarációk (Environmental Product Declaration, EPD). Mindkettő megköveteli az ISO14040 szerinti életciklus-elemzés elkészítését, de az EPD esetében harmadik fél tanúsítására is szükség van.

Számos harmadik típusú program létezik különböző nevek alatt: az EcoLeaf Japánban (Japan Environmental Management Association for Industry, JEMAI, 2002), az 'eco-profile' (Tillmann 1998), a termékek környezeti nyilatkozatai Koreában (Korea Environmental Labelling Association, KELA, 2005), környezeti termék deklarációk Svédországban (EPD, Swedish Industrial Research Institutes, Sirii, 2002) és a környezeti profil adatlap (Row and Wieler 2003).

A norvég EPD-program⁸² gazdája a Norvég Vállalkozások Szövetsége (Confederation of Norwegian Enterprise, NHO), melynek három bizottsága van: a technikai, a tanúsítási és a marketing bizottságok. A technikai bizottság felelős az EPD tartalmáért, a termék-kategóriák szabályaiért (Product Categories Rules, PCR) és a különböző szervezetek munkájának a koordinálásáért. A tanúsítási (verifikációs) bizottság a felelős az EPD-k külső tanúsítóinak az elfogadásáért és ellenőrzésükért, regisztrációjukért.

Míg az Északi hattyú öko-címke egyaránt alkalmazható a magánfogyasztók és szervezetek beszerzései során, addig az EPD-ket az intézményi beszerzések során alkalmazzák.

Annak ellenére, hogy a rendszer már 2003 óta létezik, Michelsen és de Boer (2009) csak az önkormányzatok 10,1%-ának esetében tudták kimutatni, hogy a termékek dokumentációjának részeként EPD-ket is kaptak, míg 43,1%-uk nem ismeri a rendszert.

⁸¹ www.miljofyrtam.no

⁸² www.epd-norge.no

III. ZÖLD KÖZBESZERZÉS MAGYARORSZÁGON

A. Jogi szabályozás

Magyarországon a zöld közbeszerzésre irányuló szándékok már a rendszerváltást követően megjelentek, azonban az átfogó, kötelező jellegű törvényi szabályozás, illetve a gyakorlati megvalósítás kormányzati támogatása a mai napig várat magára.

A legmagasabb tervezési szinten a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia foglalkozik a zöld közbeszerzések kérdésével. Eszerint a „közbeszerzések során a leginkább ökohatékony és környezetbarát technológiákat célszerű előnyben részesíteni, például az infrastruktúra-fejlesztéseknél, vagy a közlekedési eszközök („zöld járművek”) beszerzésénél”. A stratégia készítői azt is megfogalmazzák, hogy a zöld közbeszerzés piaci hatásain túl az állami vezetők példamutatása is fontos, hiszen az katalizátora lehet a fenntartható fejlődés irányába történő változásoknak (Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia, 2007).

A zöld közbeszerzés jogi feltételeit hazánkban a közbeszerzéssel kapcsolatos 2003. évi CXXIX. törvény határozza meg, melyet a 2005. évi CLXXII. törvény módosított. Ez utóbbi módosító jogszabály ültette át az Európai Parlament és a Tanács környezetvédelmi szempontok érvényesítésére vonatkozó 2004/17/EK irányelvét a hazai gyakorlatba (Környezetbarát Termék Nonprofit Kft, 2010).

A közbeszerzésre vonatkozó 2003. évi CXXIX. törvény kimondja, hogy az ajánlatkérőnek a beszerzési folyamat megvalósítása során törekednie kell a környezetvédelmi szempontok figyelembe vételére. E törvény 58.§-a kimondja, hogy az ajánlatkérő a közbeszerzési műszaki leírásban határozhatja meg a környezeti feltételeket a következők szerint:

58. § (5) Amennyiben az ajánlatkérő a (3) bekezdés b) pontja szerint teljesítmény-, illetve funkcionális követelmények keretében környezetvédelmi jellemzőket állapít meg, hivatkozhat az európai vagy nemzeti (illetve) nemzetközi öko-címkékre vagy bármilyen más öko-címke által meghatározott részletes leírásokra, vagy szükség esetén azok egy részére, feltéve, hogy:

- a) ezek a jellemzők alkalmasak a közbeszerzés tárgya tekintetében megkövetelt jellemzők meghatározására;
- b) a címke követelményeit tudományos adatok alapján állapították meg;
- c) az öko-címke olyan eljárás keretében került meghatározásra, amelyben valamennyi érdekelt fél részt vett;
- d) a leírások valamennyi érdekelt fél számára hozzáférhetők.

58. § (6) Az ajánlatkérő jelezheti, hogy az öko-címkével jelzett termékek és szolgáltatások esetében vélelmezi a közbeszerzési műszaki leírásnak való megfelelést.

A közbeszerzésekre vonatkozó törvény ezen felül lehetővé teszi a környezetvédelmi megfontolásokat a közbeszerzési eljárás alábbi elemeiben is:

- az alkalmassági feltételek körében,
- a bírálati szempontok között, valamint
- a szerződés teljesítése feltételeinek megadásakor.

Az Európai Bizottság 2003-ban felhívta a tagállamokat arra, hogy nemzeti cselekvési terveket készítsenek a környezetbarát beszerzés témakörében. Hazánkban 2006-ban indult meg e tervezési folyamat, melynek során a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által vezetett munkacsoport a cselekvési terv több tervezetét is kidolgozta, azonban a kormány a mai napig nem fogadta el a végső változatot. Az első tervezet hét, majd a második tervezet három termékcsoporthot emel ki (számítástechnikai és irodatechnikai eszközök, papír és gépjárművek), melyekre irányszámokat is meghatároz: ezeket a központosított közbeszerzések körében kötelezően, az önkormányzatok közbeszerzéseinek az eljárásai során ajánlottan kellene teljesíteni a 2012. évre. Ezen kívül a tervezet oktatási programokat, médiakampányt és monitoring tevékenységeket is meghatároz (Havas-Kovács, 2010).

A Cselekvési Terv középtávú célkitűzése, hogy az EU terveivel összhangban 2011-re a közbeszerzések 50%-a zöld közbeszerzéssel valósuljon meg (Környezetbarát Termék Nonprofit Kft, 2010).

A zöld közbeszerzésekkel szemben a környezeti szempontok konkrétan jelennek meg különböző Európai Uniós támogatásokra vonatkozó pályázati kiírásokban, ahol a környezet védelme gyakran mint horizontális tényező szerepel. Ezen kívül számos program kifejezetten környezeti célokat határoz meg, mint például a Környezeti és Energetikai Operatív Program, mely 2007-2009 között önkéntesen, 2009 óta pedig kötelezően várja el a zöld (köz)beszerzést értékhatártól függetlenül minden KEOP által finanszírozott beszerzés esetén. A KEOP értelmezésében „zöld beszerzés az, ami minél több (de legalább egy, egyértelműen azonosítható) környezetvédelmi, környezettudatossági szempontot alkalmaz a beszerzésben” (Környezetvédelmi Fejlesztési Igazgatóság, 2010).

A zöld közbeszerzés területén előrelépést jelent, hogy 2011 áprilisában életbe lépett a 48/2011. (III.30) Kormányrendelet, mely a környezetkímélő és energiatakarékos közúti járművek beszerzését célozza: „A rendelet célja, hogy a bizonyos közúti járművek beszerzésekor kötelezően figyelembe veendő energetikai és környezeti hatások meghatározásával a piacot környezetvédelmi szempontú innovációra ösztönözze, továbbá segítse a környezetkímélő és energia-hatékony technológiák elterjedését, a társadalmi tudatosság növekedését és az állami példamutatás erősítését.” (Közbeszerzések Tanácsa, 2011).

B. A zöld beszerzés gyakorlata Magyarországon

Az Európai Unió 2006-ban vizsgálatot végzett arra vonatkozóan, hogy milyen akadályok nehezítik a zöld közbeszerzés elterjedését. A felmérés során az alábbi eredményekre jutottak (idézi: Környezetbarát Termék Nonprofit Kft., 2010):

- Kidolgozott környezetvédelmi követelmények hiánya, illetve ezek korlátozott hozzáférhetősége;
- A termékek teljes életciklusára vonatkozó költségek ismeretének hiánya viszonyítva a környezetbarát termékek és szolgáltatások költségeihez;
- A környezetbarát termékek előnyeinek csekély ismerete;
- Jogi bizonytalanság a környezeti szempontoknak a tenderkiírásban való megjeleníthetőségéről;
- Politikai támogatottság hiánya;

- A legjobb eljárásokra vonatkozó információcsere hiánya;

Az Európai Tanács „Közbeszerzéssel a jobb környezetért” című 2008. júniusi hatástanulmánya hasonló okokat sorol fel:

- Az előnyök ismeretének hiánya, a költségek félreértelmezése és a politikai támogatás hiánya;
- Jogi tisztázatlanság;
- Információ és eszközök hiánya, nem megfelelő képzés, a prioritások ismeretének hiánya, egyszerűen alkalmazható zöld közbeszerzési követelmények hiánya;
- Eltérő zöld közbeszerzési gyakorlat az EU tagországaiban, ami növeli az adminisztratív költségeket, különösen a kis és közepes vállalatok számára és hátráltatja a belső piacot.

A jogszabályi kötelezettségek hiányán felül a fenti problémák Magyarországon feltehetően hatványozottan fennállnak és összességében a zöld beszerzési gyakorlat alacsony szintjét eredményezik.

Ezt támasztja alá a Budapesti Corvinus Egyetem felmérése is, mely szerint hazánkban az ajánlatkérők zöld közbeszerzési gyakorlatáról kevés információ áll rendelkezésre, s az e tárgyban elvégzett kutatások alapján a válaszadók kismértékben tekintik a hazai közbeszerzéseket zöldnek. (Füleki and Tátrai, 2009).

Az ajánlatkérők az esetek többségében arra panaszkodnak, hogy nem áll rendelkezésre elegendő információ, nem ismernek gyakorlati megoldásokat, ezáltal nem merik kiaknázni a törvény által biztosított lehetőségeket, például a zöld szempontok alkalmazását beszerzéseik során. Egyértelmű, hogy Magyarországon a tapasztalatok, az információ, illetve a szükséges mértékű elkötelezettség hiánya folytán még mindig nem beszélhetünk egységes zöld közbeszerzési politikáról, pusztán helyi szintű kezdeményezések ismertek⁸³.

A Közbeszerzések Tanácsa a 2008-as évre vonatkozóan készítette el utolsó jelentését a „közbeszerzések tisztaságával és átláthatóságával kapcsolatos tapasztalatairól, valamint a 2008. január 1 – december 31. közötti időszakban végzett tevékenységéről” (Közbeszerzések Tanácsa, 2009).

A beszámoló a zöld közbeszerzésekkel rövid fejezetben foglalkozik és megállapítja, hogy a 2008. esztendő e területen nem hozott jelentős változásokat. A Nemzeti Cselekvési Terv elfogadása elmaradt és erre azóta sem került sor annak ellenére, hogy a Bizottság által erre a feladatra megállapított 2006-os határidő már régen lejárt. A beszámoló készítői szerint a Cselekvési Terv hiányában a környezetbarát közbeszerzés területén nem lehet számítani jelentős előrelépésre.

A 2010-ben választott új kormány programjában célul tűzte ki a közbeszerzések tartalmi elemeinek és irányultságának újragondolását, amelynek részeként kiemelt fontosságú lenne a közbeszerzések „zöldítése” is, azonban a zöld közbeszerzés területén eddig előre lépés nem történt.

A Fenntartható Fejlődés regionális tapasztalatait, illetve követelményeit vizsgálva Zsóka és Zilahy (2011) arra a megállapításra jutott, hogy a zöld közbeszerzés komoly kihívást jelent a hazai építőipar számára, melynek a legfőbb okai:

- a szakemberképzés lassan alakul;
- hiányoznak a referenciákkal bíró, minősített (pl. zöld ponttal rendelkező) tervezők és kivitelezők;

⁸³ systemmedia.hu

- a magyar tervezői gárda jelentős része nem követi a nemzetközi tendenciákat, hanem a jól bevált sablonokat használja, ami nem segíti elő például a megújuló energiahordozók használatát.

A zöld közbeszerzés hazai példáit keresve meg kell említeni Budapest Főváros Önkormányzatának 2006-ban elfogadott Zöld Közbeszerzési Szabályzatát, melyben azt a távlati célt tűzték ki, hogy a beszerzések 40%-ának esetében a környezeti szempontokat hangsúlyosan veszik figyelembe és ezáltal követendő példát állítanak más önkormányzatok, illetve az állampolgárok elé.

A Magyar Közbeszerzési Intézet által készített interjúban Barna Orsolya a fővárosi zöld közbeszerzési szabályzatról elmondta, hogy megalkotása során annak 'reklámértékét' is figyelembe vették a döntéshozók (Magyar Közbeszerzési Intézet, 2009).

„A Főváros esetében az ágazatszakmai ügyosztályok minden év január 31-ig kötelesek közbeszerzéseik vonatkozásában minden egyes – a zöld közbeszerzési szabályzat tárgyi hatálya alá tartozó – eljárásra nézve nyilatkozni, hogy az zöld közbeszerzés lesz-e, azaz a zöld közbeszerzési szabályzatban foglalt szempontok legalább egyikének megfelel-e, avagy sem. Az ágazatszakmai ügyosztályok – az intézkedésben meghatározottak között nem szereplő – további környezetvédelmi kritériumokat is meghatározhatnak. A zöld közbeszerzések szerződéshez rendelt elnevezésében – az ajánlati/résztvételi/ajánlattételi felhívás tárgyának meghatározásánál – a környezetvédelmi szempontok érvényesítésére egyértelműen utalni kell. Ami az eddigi tapasztalatokat illeti, mára eljutottunk oda, hogy a Főváros beszerzéseinek legalább 40%-a tartalmaz valamilyen zöld szempontot” (Magyar Közbeszerzési Intézet, 2010).

Hasonló kezdeményezést indított útjára Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata is, amikor meghatározta a város környezetpolitikáját, mely szerint:

- „Beszerzéseinél a környezetkímélő technológiákkal előállított és környezetbarát felhasználási tulajdonságokkal rendelkező javakat részesíti előnyben.
- Lehetőség szerint helyben vásárol, hogy ezáltal elősegítse a szállítás okozta káros környezeti hatások csökkentését.” (Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata)

IV. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Tanulmányunkban összefoglaltuk a zöld közbeszerzés legfontosabb ismérveit Magyarországon és Norvégiában: a háttérül szolgáló jogszabályokat, kezdeményezéseket és a rendelkezésre álló eszközöket. Ezen kívül igyekeztünk bemutatni a csekély számú értékelő tanulmány eredményeit is, melyek a zöld beszerzés hatékonyságát próbálták meg felmérni.

A norvég kutatások azt mutatják, hogy a közbeszerzések során az elmúlt években megnövekedett a környezeti követelmények szerepe az országban, aminek az oka egyrészt a jogi szabályozásban, nemzeti politikákban, másrészt a regionális csomópontok felállításában és a DIFI létrehozásában keresendő.

A helyi és regionális önkormányzatok közül a nagyobbak bizonyultak aktívabbnak a zöld közbeszerzés területén, ami feltehetően a magasabb szakmai színvonalon végzett beszerzési tevékenységeknek köszönhető. Ebből következik, hogy a zöld beszerzés előmozdítása feltehetően csak a kisebb önkormányzatok beszerzési funkciójának a fejlesztésével párhuzamosan valósítható meg (Michelsen and De Boer, 2009) és nem a környezeti menedzsment és a beszerzés elkülönült kezelésével. Ebben a tekintetben a

DIFI-nek a továbbiakban is alapvető szerepet kell játszania a zöld beszerzés előmozdításában.

A beszállítók nemzeti programokban való részvétele is fontos. Michelsen és De Boer (2009) úgy találták, hogy a beszállítók és a beszerzők igencsak eltérő véleménnyel vannak afelől, hogy a környezeti kritériumok mennyire fontosak a beszerzési folyamatok során. Lambert és Solevåg (2010) szerint a beszállítók nem értenek egyet abban, hogy melyik kritérium a legfontosabb a beszerzések során, ezért a hatékony zöld beszerzésnek a beszállítói oldal ösztönzését is magában kell foglalnia.

Ugyan Norvégiában a zöld beszerzésre vonatkozó jogszabályok igencsak szigorúak és a megvalósításhoz is rendelkezésre állnak az eszközök, mégis azt találtuk, hogy a megfelelés nem teljes körű: sem a beszállítói, sem a vevői oldal tekintetében. A zöld beszerzési gyakorlat még azoknál az önkormányzatoknál sem teljes körű, ahol megpróbálják követni az előírásokat. Úgy gondoljuk, hogy ennek az oka a környezeti problémákkal kapcsolatos ismeretek hiányában keresendő, illetve abban, hogy nem állnak rendelkezésre jó gyakorlatok a környezeti információk megkövetelésével kapcsolatban – és talán abban a vevők által tartott hitben is, mely szerint a környezetbarát termékek drágábbak.

Magyarországon kezdetlegesebb helyzettel találkozhatunk. Ugyan a kormányzat részéről megjelent a környezetbarát beszerzés iránti igény – amit az Európai Unió ez irányú törekvései is sürgetnek –, sőt, egyes jogszabályok bizonyos keretek között lehetővé is teszik alkalmazását, kötelező érvényű megvalósítása még várat magára. E tekintetben a norvég példa azt mutatja, hogy a megfelelő jogszabályok nélkül várhatóan Magyarországon sem válik általános gyakorlattá a kormányzati intézmények zöld beszerzése – legalábbis belátható időn belül. Feltehetően igaz ez akkor is, ha figyelembe vesszük a főváros ez irányú erőfeszítéseit, melyek azonban jelenleg egyedülállóak az országban.

A norvég példa azt is jól mutatja, hogy a zöld közbeszerzés gyakorlati elterjedéséhez nem elegendő a jogszabályi feltételek megteremtése. Szükség van az önkormányzatok és egyéb kormányzati intézkedések információkkal való ellátására, eszközök nyújtására, melyek megkönnyítik a zöld beszerzés elveinek az alkalmazását, sőt, a beszállítók felkészítése is elengedhetetlen. Bár a norvég rendszer európai tekintetben jónak mondható és a jogszabályi környezetet számos egyéb eszközzel egészítik ki, még ebben az országban sem teljes körű a zöld közbeszerzés alkalmazása. Különösen a beszállítókat megkérdezve válik egyértelművé, hogy Norvégiában is van még tere a fejlődésnek.

A zöld közbeszerzés jelentős potenciállal rendelkezik Magyarországon, melynek kihasználatlanul hagyása egyaránt károsítja az ország gazdasági, társadalmi és környezeti érdekeit. Mindezeket figyelembe véve javasoljuk a szükséges jogszabályi keretek mielőbbi megteremtését és egyéb eszközökkel való hatékony támogatását.

V. HIVATKOZÁSOK

- BOLTON, P. 2008. Protecting the environment through public procurement: The case of South Africa. *Natural Resources Forum*, 32, 1-10.
- BOUWER, M. 2006. Green Public Procurement in Europe. 05/06 status overview. Report prepared for GRIP, Norway. Virage Milieu & Management bv, Haarlem, The Netherlands
- BOUWER, M., DE JONG, K., JONK, M., BERMAN, T., BERSANI, R., LUSSER, H., NISSINEN, A., PARIKKA, K. & SZUPPINGER, P. 2005. Green Public Procurement in Europe 2005 – Status overview.

- Virage Milieu & Management bv, Haarlem, The Netherlands. Available: http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/Stateofplaysurvey2005_en.pdf
- BRANDER, L., OLSTHOORN, X., OOSTERHUIS, F. & FÜHR, V. 2003. Triggering innovation. In: ERDMENGER, C. (ed.) *Buying into the environment: Experiences, opportunities and potential for eco-procurement*. Sheffield: Greenleaf.
- BOER, DE L. & MICHELSEN, O. 2007. Offentlig innkjøp i Norge. En kartlegging av dagens praksis og mulige effekter av en eventuell heving av den nasjonale terskelverdien mot EU-nivå. IØT Working paper 2/07. Norwegian University of Science and Technology, Trondheim. [in Norwegian]
- CERIN, P. 2004. Where is corporate social responsibility actually heading? *Progress in Industrial Ecology*, 1, 307-330.
- ERDMENGER, C. 2003a. Green purchasing: A concept lagging far behind its potential. In: ERDMENGER, C. (ed.) *Buying into the environment: Experiences, opportunities and potential for eco-procurement*. Sheffield: Greenleaf.
- ERDMENGER, C. 2003b. Public purchasing: A new, old policy tool. In: ERDMENGER, C. (ed.) *Buying into the environment: Experiences, opportunities and potential for eco-procurement*. Sheffield: Greenleaf.
- FÜLEKI, D. & TÁTRAI, T. 2009. Etika és hatékonyság a közbeszerzésben. Available: http://www.kozbeszkut.hu/images/stories/pdf/etika%20s%20hatkonysg%20a%20kozbeszerzsben%20-%20kutats%202009_fdkorr.pdf
- GUNTHER, E. & SCHEIBE, L. 2006. The hurdle analysis. A self-evaluation tool for municipalities to identify, analyse and overcome hurdles to green procurement. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 13, 61-77.
- HAVAS-KOVÁCS, G. 2010. Cselekvési Terv, Zöld közbeszerzés Nemzeti Konferencia, Szentendre, 2010. március 22. Available: http://www.kvvm.hu/zoldkozbeszerzes/wp-content/uploads/2010/04/Zold_Kozbeszerzes_Nemzeti_Cselekvesi_Terv.pdf
- JAPAN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ASSOCIATION FOR INDUSTRY (JEMAI). 2002. Introduction of the EcoLeaf environmental Program guidelines. Japan
- KOREA ENVIRONMENTAL LABELLING ASSOCIATION (KELA). 2005. EPD Program Introduction. Korea. Available: http://www.kela.or.kr/english/record/record01_n01.asp
- KÖRNYEZETBARÁT TERMÉK NONPROFIT KFT. 2010. A környezeti címkézés és zöld közbeszerzés. Available: <http://www.kornyeztbarat-termek.hu/img/kiadvanyweb.pdf>
- KÖRNYEZETVÉDELMI FEJLESZTÉSI IGAZGATÓSÁG. 2010. Segédlet a zöld közbeszerzésről. Available: <http://www.kofi.gov.hu/data/segedletek/94.pdf>
- KÖZBESZERZÉSEK TANÁCSA. 2009. J/9457 Beszámoló az Országgyűlés részére a Közbeszerzések Tanácsának a közbeszerzések tisztaságával és átláthatóságával kapcsolatos tapasztalatairól, valamint a 2008. január 1. - december 31. közötti időszakban végzett tevékenységéről.
- KÖZBESZERZÉSEK TANÁCSA. 2011. Available: www.kozbeszerzes.hu
- LAMBERT, N. & SOLEVÅG, Ø. 2010. Kartlegging av statlige anskaffelser. Vurdering av oppfølging av Regjeringens handlingsplan for miljø og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser 2007-2010. Oslo: Bergfald & Co As. [in Norwegian]
- LI, L. & GEISER, K. 2005. Environmentally responsible public procurement (ERPP) and its implications for integrated product policy (IPP). *Journal of Cleaner Production*, 13, 705-715.
- MAGYAR KÖZBESZERZÉSI INTÉZET. 2010. Mire jó a zöld közbeszerzési szabályzat? Beszélgetés dr. Barna Orsolyával a ZKM vezető szakértőjével, VKI Zöld Közbeszerzés Műhelypublikáció
- MISKOLC MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA. Környezetpolitika. Available: <http://www.miskolc.hu/pages/template1.aspx?id=1663733>
- MICHELSEN, O. & DE BOER, L. 2009. Green procurement in Norway; a survey of practices at the municipal and county level. *Journal of Environmental Management*, 91, 1, 160-167.
- NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI STRATÉGIA 2007. Available: http://www.nfft.hu/dynamic/nemzeti_fenntarthato_fejlodesi_strategia.pdf
- NEW, S.; GREEN, K. & MORTON, B. 2002. An analysis of private versus public sector responses to the environmental challenges of the supply chain. *Journal of Public Procurement*, 2, 1, 93-105.
- OECD. 2000. Greener public procurement. Issues and practical solutions. OECD, Paris.
- PREUSS, L. 2005. *The green multiplier: a study of environmental protection and the supply chain*, Palgrave MacMillan.
- PREUSS, L. 2007. Buying into our future: Sustainable initiatives in local government procurement. *Business Strategy and the Environment*, 16, 354-365.

- PRICEWATERHOUSECOOPERS & SIGNIFICANT AND ECOFYS. 2009. Collection of statistical information on Green Public Procurement in the EU. Report on data collection results.
- ROW, J. & WIELER, C. 2003. *Environmental Labelling for Hydrogen in Canada*. Drayton Valley, The Pembina Institute.
- SEURING, S. & MÜLLER, M. 2008. From a literature review to a conceptual framework for sustainable chain management. *Journal of Cleaner Production*, 16, 1699-1710.
- SOLEVÅG, Ø. 2005. *Bruk av miljømerkingskrav i anbud*. Oslo, Stiftelsen Miljømerking. [in Norwegian]
- STORTINGSMELDING 14. 2006-2007. Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid, Miljøverndepartementet, Oslo, Norway. [in Norwegian]
- STORTINGSMELDING 36. 2008-2009. Det gode innkjøp, Oslo, Norway. [in Norwegian]
- SWEDISH INDUSTRIAL RESEARCH INSTITUTES' INITIATIVE (SIRII). 2002. Guidelines to Type III Environmental Declarations. Sirii, Sweden.
- THE ENVIRONMENTAL INFORMATION ACT. 2003. Act of 9 May 2003 No.31 Relating to the Right to Environmental Information and Public Participation in Decision-making Processes Relating to the Environment, Oslo, Norway.
- THE FREEDOM OF INFORMATION ACT. 2009. Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova), Oslo, Norway. [in Norwegian]
- THE EUROPEAN COMMISSION. 2004. Buying green! A handbook on environmental public procurement. SEC(2004) 1050, Brussels.
- THE NORWEGIAN ACTION PLAN. 2007 – 2010. Environmental and Social Responsibility in Public Procurement (Sustainable Public Procurement), Government White Paper Report No. 26 (2006-2007), The Government's Environmental Policy and the State of the Environment.
- THE PUBLIC PROCUREMENT ACT. 1999. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, Oslo, Norway. [in Norwegian]
- TILLMANN, A. M. 1998. LCA-baserade miljövarudeklarationer typ III. Rapport 1998:4, Chalmers, Göteborg.
- UNECE. 1998. The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. UN Economic Commission for Europe.
- WALKER, H.; DI SISTO, L. & MCBAIN, D. 2008. Drivers and barriers to environmental supply chain management practices: lessons from the public and private sectors. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 14, 69-85.
2003. évi CXXIX. Törvény a közbeszerzésekről. Available: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?ocid=A0300129.TV